

Dialog om landskapet, i landskapet

- Naturvägledning i fysisk planering

Vera Fredriksson

Självständigt arbete • 15 hp
Sveriges lantbruksuniversitet, SLU
Fakulteten för naturresurser och jordbruksvetenskap
Agronomprogrammet – landsbygdsutveckling
Uppsala 2023

Dialog om landskapet, i landskapet. Naturvägledning i fysisk planering

Dialogue about nature, in nature. Heritage interpretation in a psychical planning context

Vera Fredriksson

Handledare:	Patrik Cras, Sveriges lantbruksuniversitet, Institutionen för stad och land.
Bitr. handledare:	Eva Sandberg, Sveriges lantbruksuniversitet, Centrum för Naturvägledning, Institutionen för stad och land.
Examinator:	Linus Rosén, Sveriges lantbruksuniversitet, Institutionen för stad och land.
Biträdande examinator:	Malin Beckman, Sveriges lantbruksuniversitet, Institutionen för stad och land.
Omfattning:	15 hp
Nivå och fördjupning:	Grundnivå, G2E
Kurstitel:	Självständigt arbete i landsbygdsutveckling
Kurskod:	EX0888
Program/utbildning:	Agronomprogrammet – landsbygdsutveckling
Kursansvarig inst.:	Institutionen för stad och land
Utgivningsort:	Uppsala, Ultuna
Utgivningsår:	2023
Omslagsbild:	Vera Fredriksson
Upphovsrätt:	Alla bilder används med upphovspersonens tillstånd. Foto: Vera Fredriksson. Illustrationer: Vera Fredriksson & Boverket.
Elektronisk publicering:	https://stud.epsilon.slu.se
Nyckelord:	naturvägledning, deliberativa ideal, utomhuspedagogik, medborgardialog, fysisk planering

Sveriges lantbruksuniversitet

Fakulteten för naturresurser och jordbruksvetenskap

Institutionen för stad och land

Avdelning en för landsbygdsutveckling

Sammanfattning

I denna studie undersöks huruvida naturvägledning, som facilitering av dialog om landskap, i landskapet kan användas i dialogprocesser vid fysisk planering. Syftet för uppsatsen är att bidra med ökad förståelse och kunskap om hur vi kan ha en deliberativ dialog om en plats av socioekologiskt värde i en meningsfull kontext i planering genom naturvägledning. Studien belyser behovet av att det behövs nya eller alternativa former av metod för deliberativa dialoger i fysisk planering då det finns brister i den nuvarande formen, nämligen medborgardialogen. Studiens metod delar karaktärsdrag med det vetenskapliga området filosofins tanke-experiment för att undersöka om naturvägledning kan användas, hur det kan användas och var det kan passa in i planeringsprocessen. Underlaget för uppsatsen består av två parallella litteraturstudier och två kvalitativa semi strukturerade intervjuer, som genomfördes med dialogkunniga personer från två kommuner och med olika synsätt på naturvägledning som begrepp. Det teoretiska ramverket består av deliberativa demokrati ideal och även ett utomhuspedagogiskt perspektiv på lärande. Studien visar att naturvägledning, som den förstås i uppsatsen, kan användas vid dialogprocesser vid fysisk planering, dock inte utan vissa utmaningar och med deliberativa premisser för samtalet. Ett förslag ges där naturvägledare kan utgöra en slags tredje aktör i sammanhanget och som kan facilitera en upplevelsebaserad dialog mellan offentlig förvaltning och invånare. Lärande om naturvägledning kan på olika sätt erbjuda invånare kommunikativa verktyg till att kommunicera om sin relation till platsen som ska utvecklas samtidigt som tjänstepersoner från offentlig förvaltning kan skapa sin egna relation till platsen. Vilken plats naturvägledningen kan ta i fysisk planering ges förslag på som ett slags förarbete innan medborgardialog där reflektion och meningskapande till en plats får tid och utrymme att vecklas ut.

Nyckelord: Naturvägledning, Deliberativa ideal, utomhuspedagogik, Medborgardialog, fysisk planering

Abstract

This study examines whether nature/heritage interpretation can be used, as a facilitator of dialogue about natural and cultural environments, in physical planning contexts, by experiencing them physically. The aim of this study is to contribute with knowledge, reflection and understanding of how we can conduct a deliberative dialogue about places of socioecological value within a meaningful context in physical planning practices through the use of nature/ heritage interpretation. The study also stresses the need for new or alternative methods of conducting deliberative dialogue within physical planning, due to the current citizen dialogue's lack of success with citizen participation. The method for this study shares some character traits with the philosophy's thought experiment, which is used to answer the questions of can nature/heritage interpretation be used in the context of physical planning, how it can be used and where in the process could it fit in. To answer these questions two parallel literary studies was carried out and two semi structural interviews was conducted, with people working within separate municipalities and with two different views on nature/heritage interpretation. The theoretical framework for this study contained deliberative democracy ideals and also the perspective of outdoor pedagogy. The study shows that nature/heritage interpretation can be used in the context of physical planning, although not

unchallenged and not without deliberation as a premise for the dialogue. Nature/heritage interpreters can be used as a third party, who could facilitate an experiencebased dialogue between people from the public administration and the citizens. Learning about nature/heritage interpretation can offer citizens the communicative tools to mediate their relationship to the place that is to be developed and at the same time offer people from the public administration tools to develop their own relationship to this place. As to where nature/heritage interpretation could fit in, a suggestion is as a preparatory work effort that takes place before the citizen's dialogue, where reflection, creation of meaning and shaping of relations to the place are given time to be unfolded..

Keywords: Nature/Heritage Interpretation, Deliberative ideal, Outdoor pedagogy, Citizen dialogue, Psychological planning

Innehållsförteckning

Del 1. Inledning	7
1.1 Landskapet och ett demokratiskt forum.....	7
1.2 Syfte och frågeställning.....	8
1.3 Bakgrund.....	9
1.3.1 Dialogprocessen vid fysisk planering.....	9
1.3.2 Naturvägledning.....	10
1.3.3 Metoder för naturvägledning.....	11
1.4 Teoretiska utgångspunkter.....	14
1.4.1 Deliberativ demokrati ideal i planering.....	14
1.4.2 Utomhuspedagogiskt perspektiv.....	16
1.4.3 Begreppet social hållbarhet.....	17
1.4.4 Begreppet landskap.....	17
1.5 Avgränsningar.....	17
Del 2. Tillvägagångsätt	19
2.1 Metodbeskrivning.....	19
2.2 Kvalitativ semistrukturerad intervju.....	20
Del 3. Empiri och analys	22
3.1 Nej, alla är nog inte med på samma tåg.....	22
3.1.1 Kollaborativt undersökande i planering.....	24
3.1.2 Vet vi alla vart tåget går?.....	25
3.2 "Det är en ny metod, som inte säger medborgardialog".....	26
3.3 Men får alla vara med på tåget?.....	29
Del 4. Diskussion	31
Del 5. Avslutande ord	33
Referenser	34

Del 1. Inledning

1.1 Landskapet i ett demokratiskt forum

Vi sitter tillsammans vid frukostbordet och gråter. Hur är det möjligt att våra politiker tänker skövla vår skog för att bygga sin utlovade spårväg och ett bostadsområde som är nästan lika stort som Sundsvall. Vi har bott nära vårt älskade Lunsen i snart 20 år och våra tre barn kan skogen utan och innan. Otaliga är de kantarell- och blåbärsställen som barnen hittade till redan i tioårsåldern. Varje morgon vaknar vi till fågelsången och vi och våra grannar ser nu hur detta är på väg att ryckas ifrån oss. (Insändare UNT, skriven av Ulrica Olsson, Sävja, Uppsala. 2020)

Den här uppsatsens riktning har växt fram ur tankar och frågor kring samhällsplanering precis som de Ulrica Olsson beskriver i sin insändare citerad ovan. Det beskriver och representerar vad det gör med en, i ens vardag, när en upplever att en betydelsefull plats är på väg att försvinna och känslan av en slags hjälplöshet att förändra situationen. Vad kan vara de bakomliggande anledningarna i samhällsplanering som kan leda till dessa uttryck av förtvivlan? Hur kan vi, i utveckling och förvaltning av en plats, föra dialog om våra landskap som kan fånga in, reflekteras över och utveckla en djupare förståelse för dessa tankar?

Europarådets landskapkonvention, som trädde i kraft 2004, lyfter värdet av landskapet som en viktig allmän resurs inom vårt samhälle och att landskapet spelar en betydelsefull roll för människors livskvalité och välmående. Förvaltning och planeringen av landskap medför både demokratiska rättigheter och ansvar, bland annat rättigheten att få vara delaktig i beslutsprocesser kring vad som sker i landskapen och miljön runtomkring oss. Det ska enligt konventionen finnas en kommunikation mellan civilsamhällets lokala organisationer och offentlig förvaltning, där en samverkande drivkraft kan vecklas ut. Detta samtidigt som det finns ett ansvar hos förvaltningsorganisationerna att se till att landskapen inte förvaltas på ett ohållbart sätt.

Det globala målet *Hållbara städer och samhällen* inbegriper att en hållbar utveckling av våra städer inte bara innefattar ett hållbart byggande men även att planeringen ska sträva efter att vara inkluderande (UNDP 2022). Många kommuner i Sverige idag strävar efter att arbeta inkluderande och inbjudande genom att offentligt bjuda in allmänheten till samtal, ofta med en förutbestämd dagordning

och avsikten att fördjupa demokratin. Idealet att arbeta med denna form av inbjudet deltagande eller så kallade medborgardialoger, må ha goda intentioner men kan ta formen av en ensidig kommunikation från makthavare till civilsamhälle (Tahvilzadeh 2014). Ett vanligt problem med medborgardialoger är även att dialogen hålls alldeles för sent i processen. Planerna och ramarna för projektet har redan etablerats och blir begränsande sen när dialogen väl hålls. Samtidigt ses medborgardialoger som ett värdefullt dialogverktyg under planeringsprocessen och kan leda till en förmånlig kompetensutveckling, både för arkitekter, politiker och invånare. Det finns många politiker och tjänstepersoner som har ambitionen att skapa plattformar för ökat deltagande och medborgarinflytande i sina uppdrag och då finns medborgardialogen att ta till (Listerborn 2015).

De olika synsätten på betydelsen av och motiven bakom praktiken att använda medborgardialoger i planering kan skapa svårigheter till samsyn kring hur en sådan typ av dialog och deltagande demokrati ska praktiseras i verkligheten. Så om vi tänker oss att vi inför en annan form av dialog än den traditionella medborgardialogen? En stärkande och uppbyggande form där offentlig förvaltning, invånare och andra intressenter kan mötas i en demokratisk dialog om landskapet, i landskapet.

Ett sätt att skapa en plattform för dialog och en kommunikation kring platsen, landskapet eller ett fenomen är genom så kallad *naturvägledning* (Sandberg 2019). Naturvägledning är en kommunikation i och kring landskap där syftet är att deltagarna i kommunikationen bland annat ges möjlighet att utveckla sin egen relation till platsen och forma en förståelse för samspelet mellan människa och landskap (Centrum för naturvägledning (CNV) 2022). Naturvägledning anses också, som beskrivet av Elvira Caselunghe och Hans Peter Hansen (2012a, s.28-29), "bidra till både etableringen av ett demokratiskt forum för framtidsfrågor och ett gemensamt lärande för hållbar utveckling".

1.2 Syfte och frågeställning

Mot bakgrund av problematiken med nuvarande dialogprocesser och naturvägledningens potential undersöker denna uppsats huruvida naturvägledning *kan* användas inom fysisk planering i syfte att facilitera dialog om landskapet, i landskapet och lyfter samtidigt en teoretisk diskussion kring *var* och *hur* naturvägledning kan användas under dialogprocesser. Vad skulle det finnas för möjligheter med att använda sig av naturvägledning i fysisk planering? Vilka svårigheter kan uppstå?

Detta i syfte att kunna bidra med ökad förståelse och kunskap kring hur vi kan föra en demokratisk dialog om en plats av socioekologiskt värde i ett meningsfullt sammanhang i planering med hjälp av naturvägledning.

1.3 Bakgrund

För att kunna tänka oss att vi för in ett nytt begrepp i dialogprocessen vid fysisk planering är det viktigt att se på hur dialogprocesserna formellt fungerar idag, vilket beskrivs i detta avsnitt. Jag kommer även gå igenom begreppet naturvägledning och metoder för naturvägledning.

1.3.1 Dialogprocessen vid fysisk planering

Boverket, som är förvaltningsmyndigheten för fysisk planering i Sverige, säger att kommunal fysisk planering inbegriper användningen av mark och vattenområden, bebyggelse och infrastruktur i samhället. De tre former av fysisk planering, detaljplanering, översiktsplanering och områdesbestämmelser, regleras och styrs av Plan- och bygglagen (Boverket 2020, 2022a). Lagen säger också att kommuner har en skyldighet till att genomföra samråd med olika intressenter vid fysisk planering dock rekommenderas de också att arbeta utöver samråd med dialog och deltagandeprocesser (Boverket 2022b).

De olika etapperna i dialogprocessen vid fysisk planering idag har illustrerats av Boverket (2021a), se figur 1. Etappen dialog har placerats efter att en process med förberedelser och information har genomförts. Denna process innefattar bland annat att besluta om hur mycket invånare ska involveras och när i planeringen samt skickas en inbjudan till dialog ut till dem som anses vara berörda intressenter.

Figur 1. Steg i dialogprocessen, Källa: Boverket (2021a) och egen bearbetning

Intentionerna med att arbeta uttömmande med dialoger i fysisk planering handlar om att försöka öka delaktigheten och insynen för invånare i politiska beslut som påverkar dem och deras närmiljöer. De beskriver att; "Det är viktigt att det finns en reell möjlighet för medborgarna att påverka." (Boverket 2021a).

I Sverige har Boverket anammat en modell som kallas delaktighetstrappan. Denna modell syftar till att tydliggöra och kategorisera invånarnas inflytande i beslutsprocesserna, se figur 2

Figur 2. Illustration för delaktighetstrappan. Källa: Boverket (2022) och egen bearbetning

Boverket beskriver att förankring, delaktighet och medbestämmande ska involvera någon form av dialog, medan information är ett tillfälle av enkelriktad kommunikation. Boverket konstaterar också att modellen inte har någon egentlig erkänd riktning, utan många dialogprocesser rör sig mellan och parallellt med de olika nivåerna på olika sätt beroende på vad det är för fråga som diskuteras. (Boverket 2022c).

1.3.2 Naturvägledning

Naturvägledning kan ses som ett sätt att kommunicera kring, om och i natur och kulturmiljöer. Det kan involvera allt från att skriva en skylt med information om en viss art, föra dialog med viktiga aktörer för bildandet av ett nytt naturreservat eller för att föra ett samtal kring klimatförändringar (Sandberg 2019).

I och med de tidigare upprättandena av nationalparker i USA på slutet av 1800 talet så ansågs det finnas ett stort behov av att sprida information om hur och varför naturområdena behöver skyddas och bevaras (Rohde T. 2019, Sandberg 2019). Formen för den här typen av kommunikation om naturen benämndes som *Interpretation* (motsvarande begrepp på svenska kan anses vara naturvägledning) vilket definieras ibland som ett slags perspektiv på strategisk kommunikation som syftar till att stimulera människor till att forma sina egna relationer till platser eller andra människor (Ham 2013).

Mette Aaskov Knudsen (2019) berättar om ett skifte i hur naturvägledning vanligen används idag i kontrast till hur det användes förr i tiden. Metoder för naturvägledning har av tradition varit präglade av en sorts envägs kommunikation som handlade om att informera och sprida kunskap om naturen till andra människor, offentlig förvaltning och företag. Informationen och kunskapen, som var till större delen grundad i naturvetenskap, hade ett tydligt paketerat meddelande om ett fenomen eller ett landskap som skulle förmedlas, ofta om vad på platsen som bör skyddas eller bevaras. Skiftet innebar att uppfattningen av och förståelsen för naturvägledningen som har som syfte facilitera dialog och engagemang för naturen lyftes. Begreppet och praktiken tilldelades bredare perspektiv som involverade att arbeta mer med tvåvägs kommunikation och samskapande. Författaren beskriver att

naturvägledningen, genom att bjuda in deltagarna till att själva forma sin egen relation till platsen eller ett fenomen i naturen kan skapa förutsättningar för deltagarna att ge sin egen mening till platsen.

Naturvägledning kan även användas för att facilitera ett demokratiskt samtal om en plats, ett fenomen eller ett konfliktfyllt ämne. Det behöver inte nödvändigtvis innefatta att en person vägleder en annan på en-kommunikativt sätt, utan det är ett brett begrepp med många olika former av hur det kan praktiseras, i vilket sammanhang, för vilket syfte och hur en vill definiera det (Caselunghe 2012b).

Det kan även skapa samverkan kring specifikt riktade program eller visioner hos olika förvaltningsorganisationer. Som exempelvis syftar åt att arbeta mer inkluderande med grupper som annars kan känna sig exkluderade från platsens natur och kulturarv. En central grund i våra natur och kulturarv är att de tillhör allmänheten och det lokala engagemanget kring utveckling av dem är en viktig komponent i hur vi väljer att utveckla vårt samhälle (Carter 2015).

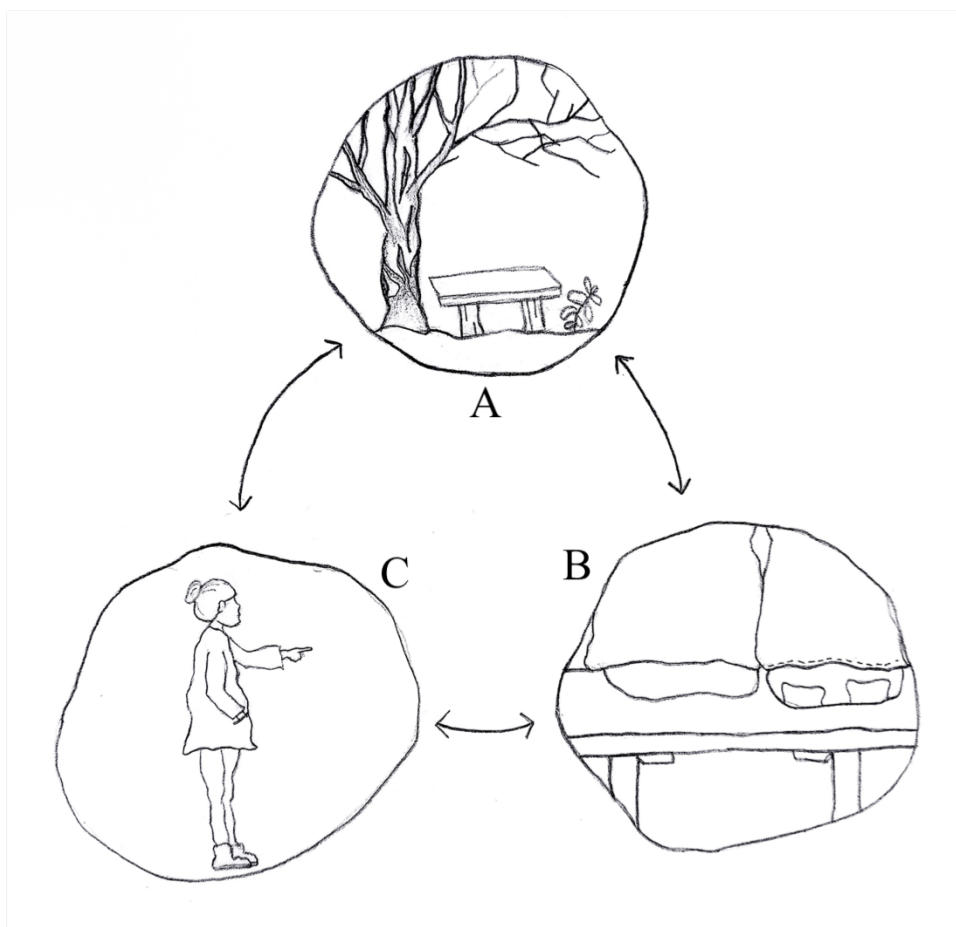
Mot sin historiska bakgrund i naturvård och naturskyddsfrågor har naturvägledningen tagit till uttryck genom olika slags forum, såsom ekoturism, naturguidningar och friluftsliv för att förmedla kunskap och skapa positiva upplevelser i och om natur och landskap (Sandberg 2019).

Caselunghe och Hansen lyfter att dagens naturvägledning fortfarande i många fall är en produkt av sin historia men har potentialen till att breddas och "skapa plats för ett konstruktivt samtal i ett meningsfullt sammanhang" (Caselunghe & Hansen 2012a, s.28). Naturvägledningen i naturen eller landskapet kan, under de rätta omständigheterna, tillhandahålla de förutsättningar som en demokratisk dialog kräver. Nämligen ett fysisk rum, ett meningsfullt sammanhang och olika former av facilitering av teman som ska föras dialog kring.

1.3.3 Metoder för naturvägledning

Att försöka beskriva vad naturvägledning kan innebära mer konkret kan leda till relativt abstrakta beskrivningar, såsom ovan, det har då naturligt fallit in en nödvändighet i denna uppsats att även försöka beskriva hur metoder för naturvägledning kan se ut rent praktiskt, några exempel av de aspekter som kan ligga till grund för en god naturvägledning och mer konkreta exempel på utförande.

I handboken *The Interpretive Guide* (2015), om metoder för naturvägledning, lyfter Thorsten Ludwig frågan om deltagarna i en naturvägledning upplever fenomenet eller landskapet som mer meningsfullt när de sen går hem till vardagen. Känner de sig känslomässigt närmare till platsen och har det skapats en vilja att vara delaktiga i förvaltningen av den? Författaren pekar ut tre grunder som är av vikt för att en naturvägledning ska ske, se illustration nedan.

Figur 3. Illustration inspirerad av Thorsten Ludwigs interpretationstriangel

Fokus befinner sig i denna modell (se illustration ovan) på främst tre olika väsentliga delar;

- A. Platsen/objektet/fenomenet att uppleva
- B. Människorna som upplever platsen/objektet/fenomenet
- C. Facilitatorn av naturvägledningen

Till denna modell hör det också till att vägledaren har en förkärlek till objektet eller platsen så att vägledaren har engagemang till att utvecklas till en gedigen och inspirerande guide och inte enbart uppfattas som en instruktör eller lärare. Metoden utgår från att framarbete ett tema för interpretationen utifrån olika fenomen, exempelvis ett träd; Vi kan uppleva trädet, vi kan se, höra, känna, dofta och smaka på det. Just denna metod länkas ihop med fyra olika delar som naturvägledningen förhoppningsvis ska bidra till;

- Att förvandla fenomen till upplevelser
- Att utmana och inspirera till reflektion

- Vägleda till djupare relation till fenomenet
- Att fostra större respekt för natur och kulturarv

Författaren beskriver att naturvägledning kan ses som ett sätt att synliggöra hur något tekniskt fungerar som exempelvis hur ett gammalt fiskenät användes praktiskt förr i tiden och vilka material det är uppbyggt av. Naturvägledningen kan också ses som ett sätt att fördjupa vår förståelse av ett visst fenomen, i detta fall fiskenätet. Hur fiskarens liv och familj har en historia och relation till just detta fiskenät. Naturvägledningen kan relatera fenomenet eller ett objekt till en större förståelse genom att synliggöra historien bakom eller värdet som objekten kan innebära för någon, och sedan placera in det ett mer meningsfullt sammanhang. Det är ett sätt att tillgängliggöra ett fenomen och förståelsen för det, för fler än en själv, genom att facilitera exempelvis dialog.

I CNV:s (2023) verktygslåda för dialog utomhus beskrivs 15 handfasta övningar och tips på hur en kan föra en dialog om en plats, i landskapet. En av övningarna kallas för *Öppna frågor* och har syftet att öppna upp samtalet till ett där alla får chans att höras och lyssna. Övningen innehåller en gruppuppdelning i mindre grupper, ett valt fenomen att prata kring och är uppdelad i 4 frågeriktningar;

a) FOKUSFRÅGA vad det ni ser (t ex en park eller en skog) har för egenskaper och karaktär t ex Hur låter vinden i träden i den här parken?

b) ÖVERFÖRINGSFRÅGA om deltagarna har erfarenhet av det ni ser från andra platser eller sammanhang, t ex Vad påminner den här parken om som du upplevt tidigare?

c) PROCESSFRÅGA om hur något kunde ske, vilka beslut som fattats eller annat som hänt för att platsen eller fenomenet ska finnas eller ha den karaktär det har idag t ex Varför finns den här parken här?

d) VÄRDERINGSFRÅGA vad som krävs för att det ska finnas kvar eller förändras i framtiden - och vad som borde ske här enligt deltagarna? t ex Varför ska man bevara den här parken?

Återsamlas och berättar för de andra grupperna vad som gav mest energi. (CNV, SLU Ultuna, 2023. Dialog ute - verktygslåda. METODER för dialog på plats i landskapet)

En annan övning från verktygslådan är *Värderingsövningar i cirkeln* och rollspel. Cirkelövningen syftar till att synliggöra vad personerna som deltar har för åsikter och värderingar kring en viss fråga och rent fysiskt göra detta tydligt. Det kan handla om frågor som exempelvis platsens bostadsutveckling eller frågor om naturskydd och som personerna då tar steg in eller ut ur cirkeln om de vill belysa deras åsikter och få möjlighet till att beskriva sin tankeprocess. Rollspelsövningen handlar om att vända på perspektiven i frågan som diskuteras. Det kan handla om att personerna ska representera olika organiseringar eller värderingar och en ska få

möjligheter att få tänka sig in i en annans roll än sin egna. Detta för att kunna veckla ut en förståelse för andras perspektiv.

Att kunna veta *hur* en ska facilitera en dialog om en plats, på platsen, är en viktig förutsättning för att kunna prata om vad platsen betyder för oss och på vilka sätt vi vill att den ska utvecklas.

Freeman Tilden (1957) lyfter i boken *Interpreting our heritage* att naturvägledning som sådan innefattar mer än att planera och utföra naturguidningar utan det involverar en process av, genom olika huvudfrågor och diskussion, väcker känslor och nyfikenhet. Där vi kan relatera våra erfarenheter till platsen och till varandra.

I denna uppsats kommer förståelsen av naturvägledning som en kommunikationsprocess av att föra samtal och dialog på ett tvåkommunikativt sätt med varandra i ett meningsfullt sammanhang att användas.

1.4 Teoretiska utgångspunkter

Då förståelsen av naturvägledning i denna uppsats är som en tvåvägskommunikativ dialogmetod som syftar åt att skapa förutsättningar till att skapa förståelse och övervägning för olika människors olika perspektiv på deras relation till ett landskap i, genom att uppleva landskapet valde jag utomhuspedagogik som en del av mina teoretiska utgångspunkter, vilket presenteras efter mitt centrala begrepp deliberativa ideal. Eftersom liknande ambitioner för ett demokratiskt samtal även ligger till grund i dessa deliberativa ideal, som dessutom är ett eftersträvat ideal i fysisk planering idag, valdes deliberativ demokrati ideal som den andra delen av mina teoretiska utgångspunkter. vidare följer två begreppsförtydliganden. Vidare följer en genomgång av begreppsförtydliganden.

1.4.1 Deliberativ demokrati ideal i planering

Praktiken och tillämpningen av den representativa demokratin som sådan började ifrågasättas under 1900 talets gång och under senare hälften av århundradet hade den fått inflytande från mer deliberativa ideal. Inom det dåvarande samhällskontraktet pågick ett paradigmskifte. De nya deliberativa idealen uppmanade att invånarnas möjligheter till att påverka i politiska beslutsprocesser skulle öka genom att skapa nya plattformar för kommunikation mellan makthavare och civilsamhället i samhällskontraktets tjänst. Kommunerna tillägnades att spela en större roll i att erbjuda och bjuda in till samtal för att uppmuntra till invånarnas deltagande i lokalpolitiken. Dessa samtal ansågs även vara ett sätt att ta vara på invånarens kunskaper om platsen eller lokalområde som de bor i, som tjänstepersoner i kommunen inte själva besitter. Konceptet med medborgardialoger tar avstamp i denna diskussion kring deltagande samtal och med intentionerna att

fördjupa och förankra beslut som tas under planprocesserna i fysisk planering och samhällsutveckling. I princip alla kommuner i landet arbetar med medborgardialoger eller att bjuda in till ett slags deltagande på ett eller annat sätt när samhället ska utvecklas (Tahvilzadeh 2015). Det handlar då om ett offentligt inbjudande till samtal och samråd. Det finns dock många olika former och tolkningar av vad deliberativa demokratihandlingar innebär och hur det ska fungera i praktiken, därför går vi vidare till denna uppsats perspektiv på deliberativ demokrati, som beskrivs i nästa stycke.

En av grunderna i deliberativ demokrati kan anses vara i samtalet, det öppna samtalet människor emellan. Att fånga upp, lyssna in, diskutera och överväga olika aktörers intressen och perspektiv på ett nyanserat vis i syfte att ta gedigna, kollektiva beslut. Detta perspektiv på demokrati kan sägas grunda sig i olika aspekter (Premfors & Roth 2004):

- Deliberation, som innefattar ett öppet samtal eller diskussion mellan jämlikar där elementära villkor för hur vi i samhället ska demokratiskt existera tillsammans samskapas i samtalet.
- Det är genom deliberation som vi kan på bästa sätt skapa legitimitet och rationalitet i offentligt beslutsfattande processer
- Förutsättningar för fri vilja och jämlikhet ska finnas för att säkra de andra aspekterna

Att samtala eller argumentera är en väsentlig del i denna demokratisyn och genom deliberation kan de rättigheter för kommunikation inom deltagande i politikens arenor gro. Eftersom det är vi människor som innehar och agerar med våra olika kommunikativa förmågor i vårt samhälle lyfter denna demokratisyn även behovet av kompetensutveckling för civilsamhällets invånare inom de deliberativa grunderna och därmed stärka ett aktivt deltagande i demokratisammanhagn (Englund 2004).

Levine et al (2005) & Hartz-Karp (2005) lyfter att i en deliberativ process ska det finnas förutsättningar till att ha inflytande på processen genom kontakt till beslutsfattarna. Det ska finnas en inkluderande process där invånare och andra intressenter kan föras samman men även att det finns utrymme för en uttömmande och gedigen diskussion som har syftet att nå gemensamma ställningstaganden som blir hållbar över tid men även kan få ett brett folkigt stöd.

Christiano (2012) menar på att deliberativa ideal försummar dock inte att oenigheter i samtal är oundvikligt i större samhällsdiskussioner, eftersom vi ofta har olika erfarenheter, värderingar och intressen. Det är snarare så att i oenigheter kan det finnas konstruktivitet för samtalet och det kan gynna vår förståelse av varandras uppfattning av världen men även vår egna. Det finns möjlighet till att skapa ny kunskap och gemensam förståelse i konflikter eftersom det utmanar rådande normer och antaganden som kan finnas bland deltagarna av samtalet. Det deliberativa idealet ämnar mer åt att skapa förutsättningar till gemensam förståelse

för konflikten och andras perspektiv än att skapa konsensus. Dock kräver det att den demokratiska processen innefattar deliberativa inslag och diskussion.

Det finns som nämnt ovan, ett flertalet olika synsätt på vad deliberativ demokrati innefattar och menas med. Det ska också kommas ihåg att deliberativ demokrati är ett ideal som sägs strävas efter i representativa demokratin, men det reella beslutsfattandet görs fortfarande på den representativa demokratins planhalva.

I denna uppsats kommer Premfors & Roths perspektiv på deliberativ demokrati att ligga till grund för en diskussion kring utrymmet av deliberation om landskap i planering. Det kommer även att inspireras av Chistianos tankar om att deliberativa ideal även kan inbegripa och ta fasta på konstruktiviteten som kan finnas i oenigheter och hur det kan gynna vår förståelse av andras uppfattningar om världen.

1.4.2 Utomhuspedagogiskt perspektiv

Hur vi upplever vår värld, vilka slags föreställningar vi kan ha om hur saker och ting fungerar navigerar våra beslut i livet. Vad vi känner ansvar för och vad vi uppfattar som viktigt påverkar våra handlingar men också våra relationer till andra och varandra, däribland naturen och dess mångfald av fenomen. Engagemang och kunskap skapas i relation till känslor. Känslor av ansvarsfullhet, nyfikenhet, delaktighet och att ens egna handlingar har betydelse på något vis. Att vara i, samtala i och observera i natur och landskap kan vi skapa upplevelser som rör upp sådana känslor och därmed skapa förutsättningar till insikter och kunskap om människans samspel till naturen. Genom upplevelse, skapas kunskap och engagemang (Nykänen 2019), och det är genom upplevelsen som vi kan positionera vår egna relation till landskapet, och i samtalet som vi kan sätta den relationen i ett sammanhang.

Utomhuspedagogikens grundstenar involverar det praktiska lärandet som stimuleras av just upplevelser. Utomhuspedagogiken är ett brett utbildnings och forskningsområde och har vuxit fram som ett stort forum för diskussion när det kommer till lärande i skolan, dock finns det mycket vi hämta därifrån när vi pratar om upplevelse i landskapet som kunskapskälla. Genom att lärandeprocessen inbegriper en växelverkan mellan känslor, sinnesintryck och reflektion stimuleras lärandet (Dahlgren & Szczepanski 2004). Att hela individen och dess sinnen påverkas, även känslor, värderingar, idéer och tankar (Ericsson 2004).

Utomhuspedagogiken bygger på teorier om att vi kan lära oss och förstå den fysiska världen utifrån att uppleva den genom våra sinnen. Detta är inget nytt påfund utan har talats om i urminnes tider. Redan Aristoteles betonade att inget kan existera i våra tankar om et inte redan varit i våra sinnen (Stensmo 1994).

I och med tankarna om att det deliberativa samtalet är en grund för demokratin kan vi anlägga detta perspektiv med dimensionen av upplevelse som grund för samtalet. Det är detta som perspektivet med utomhuspedagogiken ger denna uppsats, nämligen upplevelse i landskapet som kunskapsbas och lärande för när vi

samtalar och reflekterar men även verklighetsförankrar våra tankar om en plats, i platsen.

1.4.3 Begreppet social hållbarhet

Social hållbarhet kan sägas förtydliga och lyfta att det inte bara är den ekologiska hållbarheten, som oberoende från sociala aspekter, kommer att leda till ett mer hållbart samhälle. Det är beroende av hur vi människor lever, interagerar och engageras oss i arbetet med hållbarhet som det ska kunna utföras. En viktig aspekt av social hållbarhet kan vara inflytande och samverkan. Dessa handlar om när utveckling av samhället sker ska det utgå från invånarna på platsen och realiseras i samverkan mellan vederbörande intressenter (Tunström 2015, Boverket 2012). Denna definition av social hållbarhet har främst en tydliggörande funktion när begreppen hållbarhet, hållbart samhälle och hållbar utveckling benämns i denna uppsats så är det från detta perspektiv som dessa begrepp kommenteras utifrån.

1.4.4 Begreppet landskap

Benämningen *landskap* används (främst mot slutet) i denna uppsats snarare än till exempelvis naturmiljö eller kulturmiljö då begreppet landskap inkapslar både natur och kultur men samtidigt påvisar att landskapet är relationellt. Landskapet är inte avhängigt från de sociala aktiviteter och handlingar som människan gör i landskapet. Det formas och skapas (av människan och fysiska omständigheter) samtidigt som människan tillägnar det olika betydelser och mening i samhället och utveckling (Sandell 2016). Benämningarna natur och kultur användes främst i bakgrunden för att belysa hur, i litteraturen, naturvägledning är sprunget ur det som ofta benämndes som natur och kulturområden, dvs platser som exempelvis naturreservat, nationalparker samt platser för kulturhistoriska minnen och områden för friluftsliv och rekreation. Inte alltid geografiskt mindre ytor mellan byggnaderna i samhället, såsom en mindre gräsyta inne i en storstad eller ett skogsområde på landsbygden, vilka även dem benämns som landskap i denna uppsats.

1.5 Avgränsningar

En viktig ambition för naturvägledning är ett lärande för hållbar utveckling, att bidra till en ökad kunskap, förståelse och ansvarskänsla för landskapens och varandras välbefinnande och hur vi kan som individer i samhället utvecklas på ett mer hållbart sätt (Sandberg 2019). I uppsatsen har jag valt att använda den sociala dimensionen av hållbarhet, trots att det är många fler aspekter och dimensioner av hållbarhet som är relevanta inom naturvägledningssfären. Detta val beror dels på att det finns en tidsbrist och platsbrist för att veckla ut en sådan uttömmande diskussion kring hållbar utveckling, dess definitioner och dimensioner för denna

kandidatuppsats. Det beror dels också på att uppsatsens undersökning strävade efter att zooma in och bepröva tanken på att sätta in naturvägledning i en "ovanlig" men ändå vanlig kontext och inte på att analysera djupare på hur naturvägledning relaterar till andra aspekter av hållbarhet och hållbar utveckling. Jag försummar dock inte att nära kopplingar existerar mellan dem. En prioritering gjordes till fördel för den sociala hållbarheten, då uppsatsen främst hanterar frågor om sociala interaktioner människor emellan i dialogprocesser på plats i landskap.

Del 2. Tillvägagångsätt

2.1 Metodbeskrivning

Metoden för uppsatsen har liknande drag med filosofins tanke-experimentet på så det sätt att jag beprövar och skapar ett experimentellt scenario - Att sätta in naturvägledning i kontexten fysisk planering. Denna metod särskiljer sig från de mer vanliga vetenskapliga experiment då själva experimentet inte tar plats fysiskt i världen utan sker i "the laboratory of the mind" (Lindberg 2018, Brown 1991). Det handlar om ett sätt att med tanken utforska de olika konsekvenser som en hypotetisk situation kan ha och att en går igenom de alternativa händelseförlopp för att sen från detta kunna dra slutsatser och utveckla kunskaper kring sådant som befinner sig inom och utanför det hypotetiska scenariot. Detta kan leda till frågan om hur kan vi lära oss och inhämta kunskap kring något som inte finns? Metoden i sig är inte ny och har en historisk bakgrund inom olika vetenskapsinriktningar. Dessa typer av hypotetiska reflektioner finns beskrivet i allt från antikens filosofihistoriska berättelser till senare naturvetenskapliga experiment, ofta i en tvärvetenskaplig kontext. Tanke-experimenten kan sägas falla in i tre olika riktningar. Den första kategorin kan sägas vara de som tar en mer konstruktiv form, det vill säga att de möjliggör ett stöd för en viss teoribildning och synliggör teorins påståenden och hävdanden. Den andra kategorin är de tanke-experimenten som tar en mer destruktiv riktning och eftersträvar att kritisera en teoris påståenden, genom att då belysa och lyfta felaktigheter, stridigheter och brister hos teorin. Den sista kategorin utgörs av tanke-experiment som tar en heuristisk riktning och tar formen av ett neutralt granskande av det bestämda scenariot med utgångspunkt i att vara varken för eller emot vissa teorier (Lindberg 2018). Denna uppsats kan sägas ta en mer konstruktiv riktning. Jag har beprövat mitt hypotetiska scenario på ett sådant sätt att det har bidragit till att synliggöra vissa aspekter av mitt teoretiska ramverk inom det bestämda scenariot. För att visa hur tankeexperiment kan vara relevant för landsbygdsutveckling samt samhällsvetenskap som vetenskapsområde, vilket min uppsats befinner sig inom, vill jag ge en kort beskrivning av ett arbetssätt som finns inom statsvetenskap och implementering- och policyforskning. Här finns det ett analysområde inom implementeringen som innefattar att en undersökning görs för att ta reda på om ett program eller en policy kan eller borde tas i bruk genom att, i

förväg, analysera kring hur genomförandet av programmet eller policyn kan gå. Det vill säga att denna typ av ex ante aktivitet är inte en empirisk studie av det som faktiskt sker under genomförandet utan det är en analys som görs i förväg för att kunna få en förståelse för om en policy kan och borde implementeras (Vedung 1997).

En av svårigheterna med forskningen kring implementering av policy är bryggan till konkret och praktisk vägledning för beslutsfattare. Ofta är forskningen baserad på studium av tidigare fall eller exempel, vilket då innebär att analys och konsekvensbeskrivningar är relativt specifika för fallets kontext och en generalisering saknas (Elmore 1980). Tanke-experimentens styrka i att vara behjälplig vid undersökningar av "något som inte finns", och inte exklusivt beroende av lärdomar från tidigare fallstudium, är en anledning till det är en relevant metod att använda och utveckla inom denna uppsats forskningsområde.

Som förarbete till denna uppsats tanke-experiment utfördes parallella litteraturstudier av naturvägledning och dialogprocesser inom fysisk planering. Dessa studier gjordes parallellt eftersom, precis som Elvira Caselunghe (2012b) beskriver i sin forskningsöversikt "Forskningsperspektiv på naturvägledning", finns det en del svårigheter med att hitta forskning eller information kring hur naturvägledning används i andra sammanhang än naturskydd, miljöpedagogik, ekoturism, miljöpsykologi eller liknande då det är ett relativt utforskat vetenskapsområde.

Inte heller hittade jag fram till offentlig, tydlig information om hur naturvägledning i Sverige används för att föra dialog om ett landskap under fysisk planering idag, vilket ledde fram till då två studier på olika områden.

Sammanfattningsvis inbegriper min metod först litteraturstudier kring ämnena, vilket gav mig en uppfattning och idé om naturvägledningens eventuella roll i fysisk planering. Med avstamp i detta skapades ett tanke-experiment som undersöker huruvida naturvägledning i fysisk planering skulle fungera, kan leda till och hur det kan användas i framtiden. Dessa tankegångar prövas i två geografiskt olika planeringskontexter på landsbygden. Den ena genom en intervju med en tjänsteperson på en kommun som arbetar med utveckling, kommunikation och medborgardialog inom Stockholms län och den andra genom en intervju med en tjänsteperson som arbetar med bl.a. platsutveckling på en mindre kommun med tillhörande mindre centralort i Västernorrlands län.

2.2 Kvalitativ semistrukturerad intervju

Tillhörande metoden ovan använde jag mig utav semistrukturerade intervjuer för att insamlad av min empiri och för att kunna besvara frågeställningen. Eftersom jag strävade efter att anskaffa mig en så bred bild som möjligt av både

dialogprocesser, medborgardialoger och naturvägledning inom kontexten fysisk planering, hade jag inte strikta ramar för intervjuerna.

Att använda sig utav en semistrukturerad intervju så får respondenterna en frihet att kunna forma och skapa sina svar själva utan att de blir alltför styrda i en viss riktning under samtalsgången. Det finns även utrymme för frågor som befinner sig utanför de som kan finnas i intervjuguiden, så att beroende på vad respondenternas svar blir kan intervjuaren ställa följdfrågor och hoppa på det spår som kan uppfattas som intressant. Semistrukturerade intervjuer är en flexibel och öppen metod för intervjuprocessen, som kan synliggöra förståelser av en helhetsbild av situationen som inte annars skulle få ta plats vid snävare och strikt strukturerade intervjuer (Bryman 2002).

En flexibel intervjumetod kan i denna undersökning eller experiment vara en fördel eftersom den är i form av en tankeutmanande process där en hypotetisk idé eller berättelse provas, vilket gör att det kan vara viktigt med ett mer öppet samtal.

Jag har utfört två semi strukturerade intervjuer. Personerna som jag har intervjuat är båda anställda hos en kommun och är insatta i ämnet; dialog i planering. Respondent 1 har en bakgrund inom kommunikationsfältet och har även erfarenhet och kunskap om och kring naturvägledning och dess olika dimensioner. Respondent 2 har en bakgrund i bland annat kulturgeografi och landsbygdsutveckling och arbetar med platsutveckling inom kommunen.

Genom att jag har intervjuat två olika personer med olika erfarenheter och syn på naturvägledning samt som arbetar på två geografiskt olika platser har jag kunnat få två relativt olika perspektiv på min frågeställning.

Del 3. Empiri och analys

Följande avsnitt är uppdelat i tre etapper. I etapp ett anlägger jag grunden för min empiri och analys genom att redogöra för problematik som kan finnas kring medborgardialog samt redogör för ett fall där ett alternativ till medborgardialog användes i planering. Under etapp två ges utrymme till att synliggöra möjligheter och utmaningar med att införa naturvägledning i fysisk planering, gå igenom olika genomförandeförlopp och lyfter olika resonemang kring huruvida naturvägledning kan, var och hur den kan användas. Under sista etappen reds frågan ut om det är ett för stort steg till att använda naturvägledning inom fysisk planering.

3.1 Nej, alla är nog inte med på samma tåg

För att kunna skapa en förståelse för varför ett behov av en ny metod för dialog finns inom planering finns anledning till att fråga sig; Vilka är centrala aspekter som kan ligga bakom dialogprocesser i fysisk planering, som kan leda till och ta till de uttryck som i insändaren av Ulrica Olsson, se inledning?

Nazem Tahvilzadeh (2015), doktor i offentlig förvaltning, forskare och författare beskriver i boken Medborgardialog - demokrati eller dekoration? hur praktiken kring medborgardialog eller offentligt inbjudet samtal är en accelererande strömning inom hur offentlig förvaltning och makthavare arbetar med samhällsplanering. Dessa strömningar har lett till att förändringar inom en stor mängd kommunala verksamheter där olika metoder för dialog förs i syfte att öka medborgardeltagandet och det har då växt fram en vilja att testa olika sorters dialogformer såsom open space eller workshops, vilka ofta kategoriseras under paraplybegreppet medborgardialog. Tahvilzadeh berättar om det dualistiska förhållandet som medborgardialoger som politiskt styrmedel har. Det kan ses ur ett optimistiskt synsätt där intentionerna med medborgardialogerna blir uppfyllda på ett sådant sätt att dialogen anses vara ett gediget sätt att fördjupa demokratiprocessoer i samhället och öka invånarnas inflytande i samhällsutvecklingsfrågor. Men även har det utvecklats en drivkraft att skapa nya former för deltagande metoder i planeringsprocessen. Medan ur det pessimistiska synsättet ses medborgardialoger som en form av medel med ändamålet att legitimera en nyliberal styrningsform. Den kan anses bidra till manipulation av invånarnas tillit till makthavare, genom att uppmuntra till öppenhet och verka

inbjudande till invånarnas åsikter, legitimeras makthavarnas förda politik. Att medborgardialogerna kan anses ha ett mer deliberativ-symboliskt värde men saknar egentlig reell medborgarinflytande. Författaren lyfter även att det finns ett behov av en mer uttömmande och djupare diskussion kring vad medborgardialoger egentligen vill och kan åstadkomma. Utmaningar som hållbar jämlikhet och hur vi kan förbättra människors vardag vilar inte på att vi ska experimentera oss fram till de bästa metoderna för dialog, om det ändå i grunden råder stora politiska och sociala ojämlikheter i vårt samhälle. Medborgardialogens intentioner kan vara goda, men blir innehållslösa om inte förutsättningar för konstruktiva samtal har utrymme att vecklas ut och att deltagarna upplever dialogen som meningsfull. Som Tahvilzadeh uttrycker; "Hur kan de bidra till att fördjupa demokratin om de inte blir meningsfulla forum för medborgares engagemang?" (Tahvilzadeh 2014:2015). Trots att nuvarande medborgardialoger kan anses vara sprunget ur ett ideal där alla ska få höras i öppna samtal i planeringen så kan resultatet av planeringsprocessen uttrycka sig som en exkluderande upplevelse. Det blir tydligt att inte alla sitter på samma planeringståg mot samma deliberativa demokrati ideal.

Den förståelsen av naturvägledning och dialog i landskapet som används i denna uppsats skulle kunna fylla olika funktioner i detta sammanhang. Nämligen först och främst erbjuda ett fysiskt rum, där alla ges möjlighet till att uppleva platsen i fråga och även får närmare till att praktiskt kunna visa eller handfast kunna ta på och använda alla sinnen inför det objekt på platsen som eventuellt behöver diskuteras. Det kan handla områden där de lokala invånarna har skapat platser för sociala interaktioner, format en stig i ett skogsområde som den använder varje dag eller en koja byggt av kvistar på stenhögen som finns i utkanten av en park. Naturvägledning med dialogprocessen i landskapet bidrar med att uppleva dessa platser tillsammans med invånare och andra intressenter, inte bara att dessa platser visas på ett papper. Genom upplevelsen av platsen kan vi lära oss om den.

Denna form av upplevelsebaserad dialog kan även erbjuda möjligheter till att, genom att föra en dialog om landskapet i landskapet, stödja både invånare och offentlig förvaltning att positionera sin egna relation och få möjligheter till att ge mening till landskapet som genom samtalet sätta det i ett mer meningsfullt sammanhang. Om dialogen sätts in i ett mer meningsfullt sammanhang för invånarna kan det skapas förutsättningar till att kunna de faktiskt vill delta i samtalet. Det gäller även andra aktörer som deltar i planeringsprocessen, genom att de själva får möjlighet till att forma sin egna relation och ge mening till landskapet ifråga så erbjuds även möjlighet till att sammansluta sig eller åtminstone skapa sig en förståelse för invånarnas relation till platsen, under premisen att deliberation ligger till grund för samtalet. Dock att föra dialog med hjälp av naturvägledning skulle vara som att införa en nytt sorts begrepp i sammanhanget för dialogprocesserna i fysisk planering. Det kan därför vara en fördel att titta på tidigare fall där en ny dialogmetod användes i det sammanhanget.

3.1.1 Kollaborativt undersökande i planering

Att använda konst på olika sätt i planeringsprocessen är en erkänd metod och Boverket (2021b) beskriver det som ett gynnsamt redskap när det kommer till att föra dialog med invånare. Att genom olika former av konstnärliga uttryck kan det fungera överbryggande i kommunikationsarbetet mellan offentlig förvaltning och civilsamhället. Ett exempel på detta är Regeringsuppdraget *Samverkan om gestaltning av offentliga miljöer*, vilket var ett uppdrag under 2010-2014 där Statens konstråd, Riksantikvarieämbetet, Boverket och Arkitektur- och Designcentrum samarbetat för att bidra med en starkare helhetssyn inom planering av offentliga miljöer, där konst och gestaltning integrerats som metod i planprocessen. Målen med uppdraget konkretiserades genom att ge stöd till 13 olika projekt där konstnärlig kompetens fick utrymme och större självständighet under kommunikationen mellan olika aktörer som var involverade i planeringen. Dessa projekt sammanfattades i boken *Konsten att gestalta offentliga miljöer (2013)*. Ett av projekten genomfördes i utvecklandet av ny detaljplan för områdena Hallonbergen och Ör, i Sundbyberg och kallades PARK LEK II. Projektets konstnär Kerstin Bergendal valde att arbeta på ett nytt sätt och formade en sorts frizon där boende i området och lokala aktörer kunde skapa sina egna förslag av hur de ville att området skulle utvecklas eller områden som de inte ville skulle utvecklas enligt kommunens förslag. De kunde forma sina förslag med hjälp av gestaltningskompetensen som fanns på plats. Bergendal hade valt att rikta sin uppmärksamhet på de offentliga rum som inte är så offentliga men fortfarande allmänna, på "själva livet mellan byggnaderna" (Orrje, H. et al. 2013). Efter personliga samtal och promenader med boende men även andra aktörer som inte tidigare ansågs vara vedertagna intressenter skapade Bergendal kortfilmer med deras berättelser om och kring områdena Hallonbergen och Ör.

Dessa metoder för dialog och kommunikation ledde till att många fler än vanligt kom med förslag eller åsikter under samrådsprocessen som hölls parallellt, bland annat att det fanns platser av sociala och socioekologiska värden för människor som skulle byggas bort. Människornas berättelser som kom fram genom dessa nya eller alternativa former av kommunikation där konstnärliga inslag användes i samhällsplanering ledde till bland annat beslut att göra en tidsförskjutning av detaljplaneringen för att vänta in projektets resultat, för att bli en del av planeringsunderlaget.

Projektet visar att genom att använda alternativa och mer explorativa metoder för dialog där människors berättelser om en plats kan få utrymme kan vi också få se platsen ur andra perspektiv. Där möten mellan människor sker, relationer kan skapas eller där vi kan återhämta oss efter en lång dag. Sådant som inte syns vid första anblick.

Det finns också en pedagogisk poäng med deltagandeprocesser då ett kollaborativt undersökande kan leda till en - för alla deltagande - ny kunskap om en plats. (Listerborn & Claeson 2013, s.243)

Listerborn och Claeson (2013) beskriver ett komplicerat samspel mellan planerare, arkitekter och invånare i samtidens deltagandeprocesser. De nämner komplexiteten i att verkligen veta huruvida jämlikhet av invånarnas inflytande uppnås i verkligheten. Om formandet av platsers identiteter och föreställningar om framtidens samhälle görs och utvecklas genom sociala interaktioner finns då ett stort behov av att reflektera över hur dialoger förs och hur maktrelationer uttrycker sig. Detta för att undvika att reproducera och driva på befintliga sociala maktordningar bland deltagarna i planeringsprocessen. Om de maktordningar och yrkesroller tillåts att beprövas i andra sammanhang eller på andra sätt kan det ge upphov till att äldre praktiker ifrågasätts och nya, mer inkluderande, kan skapas. Metoder som kan ge större möjlighet för fler att vara delaktiga i samhällsutvecklingen och därmed skapa förutsättningar till ett mer demokratiskt samhälle. Författarna nämner också variationerna i hur planerare och arkitekter arbetar, att det finns olika föreställningar och traditioner i hur de ska arbeta inom deras arbetskultur. Planerare antas arbeta med utgångspunkt i att vara opartiska och neutrala medan konstnärer eller arkitekter antas uttrycka sig mer subjektivt i sitt arbete. Att det kan skapa exklusion och skapa svårigheter i att göra sig förstådd inför alla och att förstå andra. En som inte är arkitekt eller planerare kan ha svårt att läsa de dokument eller ritningar som presenteras under en dialog och därmed inte erbjudas möjlighet att påverka dem. Genom att arbeta på ett sådant sätt att många perspektiv kommer in och får ta plats tidigt i planeringsprocessen kan även det ges möjligheter till att samkonstruera nya kunskaper om en plats. Listerborn och Claeson nämner att de tjänstepersoner eller experter som försöker föra dialog med invånare även behöver reflektera och inneha förmågan att ta emot invånarnas åsikter och kunskap. I medborgardialog eller andra deltagandeprocesser måste det finnas förutsättningar för en tvåvägskommunikation för att det ska skapas förståelse för olika perspektiv och leda till socialt hållbara dialogprocesser.

3.1.2 Vet vi alla vart tåget går?

Som författarna nämner i detta exempel så kan det finnas en svårighet i att hitta ett kommunikationssätt som passar för alla. Dokumenten som presenteras av planerarna eller arkitekterna inte är skapta på sådant sätt som alla kan förstå och då inte heller vet hur en ska kunna påverka eller förändra dem. Genom att invånarna i detta exempel fick hjälp och verktyg för att själva kunna kommunicera hur de ville att planen skulle förändras skapades det en slags plattform där planerare, arkitekter, invånare och andra intressenter kunde mötas. Invånarna fick hjälp att kommunicera mer på arkitekterna och planerarnas språk och därmed även få chans att komma in med sina åsikter tidigt i processen. Även fick då vissa platser i landskapet, som är

av betydelse för dem och bara kan komma till uttryck genom personliga berättelser, utrymme. Om offentlig förvaltning ska kunna föra en dialog där alla kan mötas kanske det är en fördel att det finns ett slags gemensamt språk och en gemensam plattform för en hållbar kommunikation, där invånare inte bara blir informerade utan informationen kommer från dem själva. Dock i detta exempel hamnar det kommunikativa ansvaret på invånarna istället för den offentliga förvaltningen, och det då kanske inte kan ses som ett möte mellan jämlikar och därmed inte ett deliberativt samtal.

Att facilitera samtal om landskapet i landskapet, skulle kunna erbjuda dialogiska verktyg för invånare och offentlig förvaltning i form av att de tillsammans kan uppleva de personliga offentliga platser som kan vara viktiga för invånarna och då skapa ett språk tillsammans. Detta utan att ena parten tilldelas mer ansvar än en annan. Exempelvis skulle det kunna skapas en huvudfråga kring en viss betydelsefull plats i landskapet som alla parter får uppleva tillsammans och samtala om. Detta skulle kunna leda till att dessa platser synliggörs och även att värdet av dem kan komma fram och övervägas in i underlaget för planeringen tidigt. En annan och viktig del som vi kan ta till oss om exemplet med konst är att, som författarna betonar, om invanda yrkesroller och sociala auktoritetsordningar tillåts att utmanas i andra sorters sammanhang eller prövningar så kan det resultera i att gamla metoder kritiserats och nya skapas. Detta kan sägas vara en styrka med att införa naturvägledning in i fysisk planering, att det kan innebära nya konnotationer. Att det kan skapa möjligheter till att utmana rådande sociala ordningar och praktiker som finns under exempelvis en medborgardialog och ges tillfälle att veckla ut nya, mer inkluderande praktiker där invånarna kan få reellt inflytande i planeringen.

3.2 "Det är en ny metod, som inte säger medborgardialog"

Om vi ska kunna besvara frågan om huruvida naturvägledning *kan* användas i planering och *var* kan det vara en klok början att synliggöra möjligheter och utmaningar genom att tänka oss in i ett scenario där vi sätter in det i ett sådant sammanhang. För att reda ut detta har jag diskuterat det med yrkesaktiva personer inom en kommun som är insatta i ämnesområdet dialog i samhällsutveckling, vilket gjordes under de semistrukturerade intervjuerna och som kommer behandlas i denna text.

Vid frågan om vad det kan finnas för utmaningar med att införa naturvägledning i fysisk planering svarar respondent 1 på att en stor utmaning kan vara att det helt enkelt finns en kompetensbrist hos den som ska hålla i naturvägledningen. Att den inte vet vad naturvägledning handlar om, utan det är ännu begrepp som dyker upp som de ska arbeta med under dialogprocesserna. Hens erfarenheter är att

kompetensen inom offentlig förvaltning kring *att kunna föra en dialog* behöver förbättras och att det behöver erkännas som just en spetskompetens. En annan utmaning som pekades ut kring att införa naturvägledning i fysisk planering var att som det ser ut just nu passar det inte riktigt in i det system som finns för samhällsplanering. Respondenten ställer sig frågan om "vart i processen ska naturvägledningen in?".

Detta är en relevant fråga i sammanhanget, om vi nu ska införa nya praktiker med ett nytt begrepp och allt vad det innebär i ett redan etablerat fält av metoder som tjänstepersoner arbetar med så kan det vara svårt att veta var i dialogprocessen den ska in. Dessutom med det breda användningsområde som naturvägledning kan passa in i. Det kommer även föra med sig krav på nya praktiker och sätt att arbeta med själva formaliseringen.

Respondent 1 nämner vidare;

En svaghet med naturvägledning är just det här hur ska det kunna göras till en allmän handling, hur lägger man ut en naturvägledning på granskning, hur fattar politikerna beslut av ett samtal från en naturvägledning?

Hen berättar att som det ser ut just nu är naturvägledning lite långt ifrån hur kommuner jobbar strategiskt, det behövs kompetensutveckling och goda exempel från tidigare fall som kan visa hur det kan fungera. Samtidigt som det kan finnas en del utmaningar med införandet av naturvägledning nämner respondenten att hen ser potentialen i att använda naturvägledning i planering och som det mest effektiva för att få olika aktörer att mötas.

Jag tänker att naturvägledning, skulle verkligen kunna föra in en ny relation till den plats jag bor på, att få gå runt med andra människor på den här platsen och vägledas i samtalet kring vad betyder den här platsen, vad är det här för någonting, vad har hänt här, kulturhistoria eller vad som helst...bäddar också för det kommande samtalet om utvecklingen. Det kanske inte är i naturvägledningssammanhanget som diskussionen om utvecklingen av platsen ska äga rum, men när vi väl kommer in i det samtalet så kommer vi ihåg att - juste det finns ju det här och det finns en massa perspektiv på det här.

Respondent 1 utvecklar att naturvägledningen skulle kunna användas som ett slags förarbete för det kommande samtalet om hur utvecklingen ska gå till och att det kan agera överbryggande för en bredare förståelse av platsens värden, värdet för andra och sin egna värdering.

Genom just att tjänstepersoner och politiker från den offentliga förvaltningen, invånare och andra intressenter skulle kunna knyta an till platsen på det sättet som respondenten beskriver. Offentliga förvaltningen kan under en naturvägledning bilda en relation till platsen som de sen kan komma ihåg när de skapar och formar utvecklingsförslaget, att resultaten från naturvägledningen kommer med i underlaget och påverkar redan innan förslaget är skapat och innan de bjuder in till

medborgardialog. Då finns en möjlighet för arkitekten, planeraren eller tjänstepersonen att relatera tillbaka och komma ihåg de olika perspektiv som kom fram under naturvägledningen. Detta skulle kunna formaliseras exempelvis på liknande sätt som i konstexemplet, en sammanfattande text alternativt korta berättelser, men som sedan kan tas med och diskuteras under medborgardialogen.

Respondenten nämner också ett förslag på att det skulle kunna användas till att utbilda naturvägledare ute i de lokala orterna, för att kunna erbjuda invånare kommunikativa nycklar till att kunna förmedla sin egna plats. En tredje aktör på ett sätt, som är en utbildad naturvägledare och som bildar en brygga mellan exempelvis en markägare och en tjänsteperson och som kan vägleda dessa till bättre dialoger.

Detta skulle kunna relateras tillbaka till exemplet med konst, där invånare gavs kommunikationsverktyg av personer med konstkompetens till att skapa egna gestaltungsförslag. I detta fall skulle naturvägledning kunna användas på liknande sätt. Där invånare ges möjligheter och verktyg till att själva kunna kommunicera om platsen och sin relation till den i en dialog där alla också upplever platsen tillsammans. Det skulle kunna fungera som en sorts facilitator för en gemensam förståelse av varandras perspektiv men utan att invånarna ska behöva lära sig arkitekternas eller planernas språk. Utan med en naturvägledare som en slags tredje aktör kan det bli mer att alla parter utmanas att lära sig och delta i dialogen, även tjänstepersonerna.

En annan dimension med att inspireras av naturvägledning och att ha landskapet i fokus för dialogen i detta sammanhang är att det kan även skapa en annan form av upplevelse i kontrast till vad människor ibland kan uppleva under medborgardialoger. Respondent 1 nämner;

och det kan vara roligt, alltså det är det också, man går inte in på en naturvägledande vandring och tänker att, nu ska jag behöva slåss, som det kan vara på medborgardialoger

Naturvägledningen skulle kunna fungera som ett sätt att skapa ett forum, och en mötesplats, där en inte känner att en behöver förbereda sig för ett slags krig utan som ett sätt att sätta allas fötter på samma mark, och skapa förutsättningar till att lyssna in på varandras tankar. Föreställningar och förväntningar kring hur en medborgardialog ska gå kan vara betydande för hur olika intressenter i planeringen sen i dialogen pratar med varandra. Om jag förbereder mig för ett krig så har jag nog också en föreställning om att det kommer bli ett krig. Respondenten nämner att en möjlighet med naturvägledning även kan vara att eftersom "Det är en ny metod, som inte säger medborgardialog", så kan begreppet formas efter kontexten.

3.3 Men får alla vara med på tåget?

För att ta oss vidare i frågan så finns ett behov av att reda ut frågan om hoppet är för långt till att använda naturvägledning med dialogprocesserna i fysisk planering, såsom den förstås i denna uppsats?

Respondent 2 uttrycker att det inte är ett för stort hopp och det finns kopplingar. Hen beskriver att de olika dialogverktygen som finns är ganska lika, oavsett om vi pratar naturvägledning eller inte. Att fokus och målen ändå är att involvera människor att få delta i planering och att skapa sin ort, eller att få tycka till om en plats. Hen berättar att när en ska göra en medborgardialog så är mötena bara "toppen av isberget", att det intressanta befinner sig under planeringen där många olika ramar fastställs. Respondent 2 beskriver att det finns många olika dialogverktyg att ta till men att oavsett vilket dialogverktyg som används anser hen att det är viktigt att hålla det nära människan. Vid frågan om de har använt sig utav rollspel på något sätt så svarar respondenten att de har gjort det. Att de har använt sig utav att en får ta på sig olika hattar och byta perspektiv från sin egna arbetsroll eller rollen som medborgare.

Även detta är ett tangerande exempel på hur en naturvägledning kan se ut, dock kan sägas att det fortfarande saknas de vitala delarna i att kunna uppleva platsen i verkligheten som är en viktig komponent när vi ska samskapa en plats, även för att kunna synliggöra de personliga offentliga rummen som nämnts tidigare. Om dialogen fortfarande hålls i en kontorslokal med en utskrivna karta, kanske det finns större sannolikhet att dessa platser inte får komma tals. Vidare beror det även på vem naturvägledaren ska vara i ett sådant sammanhang, eftersom det krävs inte bara kompetens i att kunna facilitera dialog utomhus men även hur en kan använda landskapet för dialogen på ett bra sätt.

Respondent 2 uttrycker sig positivt inställd till medborgardialoger och menar på att medborgardialogen är ett viktigt verktyg i processen med att utveckla en plats;

Jag har ju någon sånär grundsyn om man ska utveckla en plats, en punkt, en ort, en park eller vad det nu är så blir det sällan bra om man sitter och tänker själv, utan man måste hitta vägar att involvera dem som är berörda. och som använder den här platsen, ytan, orten och då är ju medborgardialog ett väldigt viktigt verktyg.

Hen beskriver att tanken är att det ska bli verkstad och inte bara en pappersprodukt av processerna och idéerna som kommer fram ska genomföras och att det är då mycket viktigt med dialogprocesserna. Respondenten berättar att hen har arbetat med culture planning, som i sig har beröringspunkter till hur naturvägledning också kan användas för. Respondenten beskriver att naturvägledning kan vara en viktig komponent när det kommer till att utveckla en plan för naturvägledning på ex. en vandringsled eller om någon form av turism produkt ska utvecklas för kommunens översiktsplanering. Dock beskriver respondenten att det är mer än naturvärden som ska inkluderas i platsutveckling, det är hela dimensionen med ekologisk hållbarhet,

frågor kring jämlikhet och integration. Att hen måste ta hänsyn till alla frågor runtomkring också. Men samtidigt uttrycker respondenten att steget till att fundera kring naturvägledning, vad som är utmärkande med en plats, vilka som rör sig på platsen och kommunicerar om det så blir det inte ett särskilt stort hopp.

Att begreppet naturvägledning kan uppfattas som så präglad i att endast handla om frågor om natur återkopplas till utmaningen med att det behövs kompetens inom naturvägledning som innehåller en bredare förståelse av hur det kan fungera som en facilitator av ett forum för fler frågor än just natur. Att ha naturvägledning med i en dialogprocess kan till exempel fylla funktionen i att vara inkluderande, genom att använda det brett och i samhällsutvecklingsammanhang som inte bara diskuterar natur och kulturarv, kan det agera mer inkluderande för grupper av invånare som inte har en relation till Sveriges natur och kulturarv eller som kan känna sig exkluderade i det sammanhanget. De kan då få möjlighet att skapa nya konnotationer till platsen tillsammans med andra. Naturvägledaren och dialogen i dialogprocessen kan då vara mer som en samskapande och inkluderande kraft inför framtida frågor om hur vi ska utveckla vårt samhälle som ser till att vi alla får vara med på tåget mot ett demokratiskt planerat och hållbart samhälle.

Del 4. Diskussion

Det blir tydligt med respondenterna som jag intervjuat att det finns dikotoma föreställningar och upplevelser av medborgardialogen som metod för dialog, såsom Tavilzadeh beskriver i etapp 1. Medborgardialoger kan ses som något som en måste ges in i för att slåss om sin sak och inte ett deliberativt, öppet samtal där olika perspektiv vägs in, vilket är ett av grundargumenten för medborgardialogens funktion från början. Medborgardialogen kan då sägas ur det perspektivet inte uppfylla de idealen som ett deliberativt samtal kräver. Trots att offentliga förvaltningen arbetar hårt med att försöka se till att invånare får en röst och en påverkan i underlaget till planeringen med hjälp av medborgardialogen kan det fortfarande finnas svårigheter med undvika att det fortfarande används för att legitimera den nuvarande styrningsformen som finns. Eftersom att det egentliga beslutsfattandet fortfarande sker i den representativa demokratins plattformar så kan det uppfattas, precis som ur det pessimistiska synsättet, att det bara är till för någon slags symbolisk handling från den offentliga förvaltningens sida. Med detta i tanke så finns risken att dialogen då inte känns meningsfull, kanske inte ens för någon av deltagarna, både offentlig förvaltning och civilsamhället.

Trots att det kan finnas oenigheter bland deltagarna i en medborgardialog, som kan vara ett tillfälle för konstruktivitet, går det förlorat om det fortfarande inte inbegriper de deliberativa inslag som behövs. Det finns även något konstruktivt med att utmana det nuvarande systemet med något helt nytt, där det finns möjligheter att skapa nya definitioner och innebörder av hur vi vill att det demokratiska systemet ska vara. Att vi planar ut, ifrågasätter och anpassar nya begrepp och metoder till det. Genom att använda en metod som inte har samma konnotationer och inte är lika präglade av en form av missnöje eller krig så finns möjlighet att faktiskt, precis som i exemplet med konst, utmana de rådande sociala och politiska ojämlikheterna i vårt samhälle och samtidigt öppna upp för nya betydelser och berättelser kring hur vi kommunicerar om miljön runtomkring oss på ett mer demokratiskt sätt. Detta är något som en naturvägledare kan tillföra i dialogprocesserna, nämligen möjligheter till att skapa ett mer meningsfullt forum för att samtala om utveckling. Genom att uppleva platsen tillsammans på ett annat sätt än att se den i ett dokument, får deltagarna i planeringen möjligheterna att stimulera sina sinnen och sitt lärande och på så vis kan skapa sin egna relation och

mening till platsen. De skapar ett meningsfullt sammanhang tillsammans i landskapet.

Samtidigt som steget till att inspireras av naturvägledning i dialogen inte uppfattas som så stor, finns det en mängd utmaningar med att införa det i ett fält med redan etablerade metoder. Det kan konstateras att båda respondenterna anser att naturvägledning i planering *kan* användas, men att de har olika förståelser för *hur* det kan användas i fysisk planering. Medan å ena sidan ses en potential i att prata om landskapet, i landskapet. Detta för att föra och fördjupa dialogen om en plats i planering och att det skulle kunna användas som en tredje aktör som innehar en spetskompetens inom landskapsupplevelse baserad dialog och kan vägleda både invånare, markägare och tjänstepersoner till en bättre dialog. Detta kan då innebära att vi kan förskjuta det kommunikativa ansvaret till en slags tredje aktör som inte kommer in i sammanhanget med samma föreställningar och antaganden kring rollerna som beslutsfattare har eller som invånare har kan det kanske leda till mer deliberativa samtal där det kan vara ett öppet samtal mellan jämlikar på något sätt. Å andra sidan kan begreppet naturvägledning uppfattas som eventuellt för snävt för breda samhällsfrågor. Att naturvägledningens präglning av att ha ett fokus på naturvårdsfrågor då kan innebära en slags exkludering av andra samhällsfrågor som jämlikhet och integration. Med återkoppling till utomhuspedagogikens grunder är det genom att uppleva den fysiska världen som vi kan förstå den och lära oss om och av den. Att samtala om en plats genom att också uppleva den skapar vi en ny dimension av lärandeprocess i kontrast till om vi endast skulle ha samtalet. Både invånare, tjänstepersoner och andra intressenter kan få utrymme att positionera sig själva till landskapet, ge den mening och sätta det samspelet i ett sammanhang. Detta i relation till att utmana rådande ordningar och ojämlikheter kan det skapas ett forum för deliberativa samtal jämlikar emellan.

Huruvida frågan om *var* naturvägledningen kan sättas in i kontexten fysisk planering så framkom ett förslag från respondent 1 att det skulle kunna sättas in innan medborgardialogen. Detta kan ju underlätta och möjliggöra för offentliga förvaltningen och invånarna att knyta an till platsen själva innan och även att den informationen kan låtas sjunka in. Detta kan ju då också ge utrymme för reflektion kring vissa platser som invånarna under en naturvägledning uttrycker som värdefulla, personliga men ändå offentliga och att dessa kan markeras ut innan ett förslag klargörs.

Del 5. Avslutande ord

I och med den problematik och präglade missnöjet som kan finnas med den nuvarande användningen av medborgardialog i fysisk planering betonar den här studien att ett behov av nya eller alternativa former av dialogförande finns. Genom tanke experimentet där en tänker sig in i ett scenario där vi knyter in ett nytt begrepp och inspiration, naturvägledning, in i sammanhanget visar denna studie på att det kan utmana rådande dialogpraktiker med något helt nytt, där det finns möjligheter att skapa nya definitioner och innebörder av hur vi vill att det demokratiska systemet ska vara. Att vi planar ut, ifrågasätter och anpassar nya begrepp och metoder till det. Naturvägledningen med dialogprocesserna i fysisk planering kan tillföra och bidra med att stimulera lärandeprocesser under dialoger om ett landskap genom att uppleva det och samtidigt kan vi skapa förutsättningar för att skapa ett mer meningsfullt sammanhang och forum för deliberativa samtal om framtidens samhällsutveckling.

Referenser

- Boverket (2012). Socialt hållbar stadsutveckling. <https://www.boverket.se/sv/om-boverket/publicerat-av-boverket/publikationer/2010/socialt-hallbar-stadsutveckling/> [2023-05-30]
- Boverket (2020). Kommunal fysisk planering. <https://www.boverket.se/sv/samhallsplanering/sa-planeras-sverige/kommunal-planering/> [2023-05-30]
- Boverket (2021a) *Steg i dialogprocessen*. https://www.boverket.se/sv/PBL-kunskapsbanken/teman/medborgardialog/steg_i_process/ [16-04-2023]
- Boverket (2022a). Om Boverket. <https://www.boverket.se/sv/om-boverket/> [2023-05-30]
- Boverket (2022b). Varför satsa på utökad medborgardialog. <https://www.boverket.se/sv/PBL-kunskapsbanken/teman/medborgardialog/utokad/> [2023-05-30]
- Boverket (2022c) *Delaktighetstrappan beskriver grad av inflytande*. https://www.boverket.se/sv/PBL-kunskapsbanken/teman/medborgardialog/vad_ar/delaktighetstrappan/ [17-04-2023]
- Brown, James, R. 1991. *Laboratory of the mind: Thought experiments in the natural sciences*. Andra uppl. London: Routledge. [25-05-2023]
- Bryman, A. (2002) Kvalitativa intervjuer. Bryman, A. (red.) *Samhällsvetenskapliga metoder*. Malmö: Liber ekonomi. [25-05-2023]
- Carter, J. (2015) *Interpretation för utveckling av kulturmiljöer*. Översättning: Bergdahl, E. Edinburgh: Riksantikvarieämbetet. ISBN 978-91-7209-713-1 (PDF) [17-04-2023]
- Caselunghe, E. & Hansen, H.P. (2012a) Naturvägledning som demokratiskt forum. I: Bertilsson, B., Larsdotter Thiel, P. (red.) *Skapa sammanhang - naturvägledning som lärande för hållbar utveckling*. Andra upplagan. Uppsala: Centrum för naturvägledning, SLU. 28-40. ISBN: 978-91-978530-3-3. [4-05-2023]

- Caselunghe, E. (2012b). *Forskningsperspektiv på naturvägledning* (Rapporter Institutionen för stad och land – nr 3/2012). Uppsala: Institutionen för stad och land SLU. ISBN: 978-91-85735-26-6 [15-05-2023]
- Chistiano, T. (2012) Rational deliberation among experts and citizens. Parkinson, J & Mansbridge, J. (red.). *Deliberative Systems: Deliberative Democracy at the Large Scale*. 27-51 Cambridge: Cambridge University Press. ISBN 978-1-107-02539-4 [11-04-2023]
- CNV (Centrum för naturvägledning), SLU (2022). *Vad är naturvägledning? Definition och historik*. <https://www.slu.se/centrumbildningar-och-projekt/centrum-for-naturvagledning/naturvagledning/definition/> [15-05-2023]
- CNV (Centrum för naturvägledning) SLU (2023) *Dialog ute - verktyglåda*. <https://www.slu.se/centrumbildningar-och-projekt/centrum-for-naturvagledning/naturvagledning/verktyg/dialog-verktyg/> [19-05-2023]
- Council of Europe (2018). Déjeant-Pons, M. (red) *Council of Europe Landscape Convention. Contributing to human rights, democracy and sustainable development*. (ETS No. 176, 2004) ISBN 978-92-871-8486-3. <https://www.coe.int/en/web/landscape/> [24-04-2023]
- Dahlgren, L.O., Szczepanski, A. (2004) Rum för lärande – några reflektioner om utomhusdidaktikens särart. I: Lundegård, I., Wickman, P. & Wohlin, A. (red.) *Utomhusdidaktik*. Lund: Studentlitteratur. [27-05-2023]
- Elmore, R. (1980) Backward Mapping: Implementation Research and Policy Decisions, *Political Science Quarterly*, 94, 601-616 [25-05-2023]
- Englund, T. (2004) Deliberativa samtal i ljuset av deliberativ demokrati. I: Premfors, R., Roth, K (red.). 61-62. *Deliberativ demokrati*. Lund: Studentlitteratur. [11-04-2023]
- Ericsson, G. (2004). Uterummets betydelse för det egna växandet. I: Lundegård, I., Wickman, P. & Wohlin, A. (red.) *Utomhusdidaktik*. Lund: Studentlitteratur. [27-05-2023]
- Hartz-Karp, J., (2005) “A Case Study in Deliberative Democracy: Dialogue with the City”, *Journal of Public Deliberation* 1(1). Nedladdningsbar pdf: doi: <https://doi.org/10.16997/jdd.27> [16-04-2023]
- Ham, S. (2013) Sandberg E. (red.) *Interpretation - kommunikation som gör skillnad. Handbok för vägledare i natur- och kulturarv*. Översättning: Bergdahl, E.,

Hultman, S., och Sandberg, E. Uppsala: Centrum för naturvägledning. ISBN: 978-91-97-85-30-4-0. [26-05-2023]

Knudsen, M.A. (2019) Naturvägledarskap. I: Sandberg, E. (red.) *Naturvägledning i Norden : En bok om upplevelser, lärande, reflektion och delaktighet i mötet mellan natur och människa*. Köpenhamn: Finansierat av Nordiska Ministerrådet. 142-196. <https://doi.org/10.6027/Nord2019-021> [16-05-2023]

Listerborn, C., & Claesson, R. (2013). Att synas och ta plats i staden : om medborgarinflytande i förändringsprocesser. I *Konsten att gestalta offentliga miljöer : samverkan i tanke och handling* (s. 239–245). Hämtad från <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:mau:diva-16283> [09-04-2023]

Listerborn, C. (2015). Medborgarinflytande – Om makt, genus och stadsutveckling . I Lindholm, T., Oliveira e Costa, S. & Wiberg, S. (red.), *Medborgardialog - demokrati eller dekoration?: tolv röster om dialogens problem och potential i samhällsplaneringen* (s. 65–83). Stockholm: Arkus. [13-05-2023]

Levine, P. & Fung, A. & Gastil, J., (2005) “Future Directions for Public Deliberation”, *Journal of Public Deliberation* 1(1). Nedladdningsbar pdf: doi: <https://doi.org/10.16997/jdd.24> [16-04-2023]

Ludwig, T. (2015). Hamish Glen, M. (red.) *The Interpretive guide - Sharing Heritage with People*. Andra upplagan. Werleshausen, Tyskland: Bildungswerk interpretation. ISBN 978-3- 9815219-9-3 [22-04-2023]

Malm Lindberg, I. (2018). Tankeexperiment som religionsfilosofisk metod. I *Uppsala Studies in Philosophy of Religion: Vol. 5. Filosofiska metoder i praktiken* (s. 273–288). Hämtad från <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:uu:diva-495744> [25-05-2023]

Nationellt centrum för utomhuspedagogik (2019). Utomhuspedagogik. Institutionen för kultur och kommunikation. Linköpings universitet. <https://old.liu.se/ikk/utomhuspedagogik?l=sv> [27-05-2023]

Nykänen, R. (2019) Naturvägledning som del i naturvård. I: Sandberg, E. (red.) *Naturvägledning i Norden : En bok om upplevelser, lärande, reflektion och delaktighet i mötet mellan natur och människa*. Köpenhamn: Finansierat av Nordiska Ministerrådet. 36-42. <https://doi.org/10.6027/Nord2019-021> [16-05-2023]

Olsson, U. (2020) *Livsviktig skog skövlas för spårvägen*. UNT. <https://unt.se/insandare/artikel/livsviktig-skog-skovlas-for-sparvagen/wjozydyl> [01-05-2023]

- Orrje, H., Lindholm, A., Olsson, K., (2013) (red.) Statens konstråd. Hallonbergen och Ör. Sundbybergs stad. I: *Konsten att gestalta offentliga miljöer : samverkan i tanke och handling*. Hämtad från <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:mau:diva-16283> [09-04-2023]
- Premfors, R. & Roth, K. (2004) En demokratisyn och ett forskningsfält. I: Premfors, R., Roth, K (red.). 7–19. *Deliberativ demokrati*. Lund: Studentlitteratur. [11-04-2023]
- Rohde, T. (2019) Naturvägledningens roll och värdegrund. I: Sandberg, E. (red.) *Naturvägledning i Norden : En bok om upplevelser, lärande, reflektion och delaktighet i mötet mellan natur och människa*. Köpenhamn: Finansierat av Nordiska Ministerrådet. 24-137. <https://doi.org/10.6027/Nord2019-021> [16-05-2023]
- Sandberg, E., Rohde, T., Nykänen, R., Cserhalmi, N., Lohne, B. H., Danielsen, L. S., ... Salin (fd Aroluoma), M. (2019). *Naturvägledning i Norden : En bok om upplevelser, lärande, reflektion och delaktighet i mötet mellan natur och människa*. <https://doi.org/10.6027/Nord2019-021> [16-05-2023]
- Sandell, K. (2016). Ecostrategies : Presentation and Elaboration of a Conceptual Framework of Landscape Perspectives. *Tourism*, 64(1), 63–80. Hämtad från <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:kau:diva-41937> [28-05-2023]
- Stensmo, C. (1994). *Pedagogisk filosofi*. Lund: Studentlitteratur. [27-05-2023]
- Tahvilzadeh, N. (2014) Det våras för medborgardialoger. Underlagsrapport för SOU 2016:5, Stockholm: Kulturdepartementet. Tillgänglig: <https://demokratiutredningen.files.wordpress.com/2015/04/tahvilzadeh-det-vc3a5rasfc3b6rmedborgardialoger.pdf>. [13-04-2023]
- Tahvilzadeh, N. (2015) Deltagande styrning - optimistiska och pessimistiska perspektiv på medborgardialoger som demokratipolitik. I: Lindholm, T., Oliveira e Costa, S., Wiberg, S. (red.) *Medborgardialog - demokrati eller dekorations? - Tolv röster om dialogens problem och potential i samhällsplaneringen*. 23-52. Arkus skrift nr 72. ISBN: 978-91-980422-3-8 [23-05-2023]
- Tilden, F. (1957). *Interpreting Our Heritage*. 4. ed. The University of North Carolina Press: Chapel Hill Books. [29-05-2023]
- Tunström, M. (2015). Gemenskap i den hållbara staden - social hållbarhet och medborgarinflytande. I Lindholm, T., Oliveira e Costa, S. & Wiberg, S. (red.),

Medborgardialog - demokrati eller dekoration?: tolv röster om dialogens problem och potential i samhällsplaneringen (s. 53-63). Stockholm: Arkus. [30-05-2023]

UNDP (2022). Globala målen, *11 Hållbara städer och samhällen*.

<https://www.globalamalen.se/om-globala-malen/mal-11-hallbara-stader-och-samhallen/> [3-05-2023]

Vedung, E. (1997), Utvärdering och implementering, i Helander, Voitto & Sandberg, Siv, red., Festskrift till Krister Ståhlberg 50 år den 31 maj 1997, 273-289, Åbo: Åbo Akademis Förlag. [25-05-2023]

Figur 1: Boverket (2021a) *Steg i dialogprocessen*. Illustration. Tillgänglig:

[https://www.boverket.se/sv/PBL-](https://www.boverket.se/sv/PBL-kunskapsbanken/teman/medborgardialog/steg_i_process/)

[kunskapsbanken/teman/medborgardialog/steg_i_process/](https://www.boverket.se/sv/PBL-kunskapsbanken/teman/medborgardialog/steg_i_process/) [16-04-2023]

Figur 2: Boverket (2022) Delaktighetstrappan beskriver grad av inflytande. Illustration

för delaktighetstrappan. Tillgänglig: [https://www.boverket.se/sv/PBL-](https://www.boverket.se/sv/PBL-kunskapsbanken/teman/medborgardialog/vad_ar/delaktighetstrappan/)

[kunskapsbanken/teman/medborgardialog/vad_ar/delaktighetstrappan/](https://www.boverket.se/sv/PBL-kunskapsbanken/teman/medborgardialog/vad_ar/delaktighetstrappan/) [17-04-2023]

Tack

Jag skulle först och främst vilja uttrycka min eviga tacksamhet och kärlek till min kompis Anton, som har gett mig stöd, underbar naturvägledning och barfotapromenader när de som mest behövdes under detta arbetes gång. Jag skulle även vilja tacka min gode vän Henrik och hans tre U:n; Utmana, Underlätta och Understödjare. Sedan skulle jag även såklart vilja rikta mig mot mina vänner, Flynn och Amanda. Som de otroligt visa och fria själar som ni är ger mig inspiration, driv och stöd i den form som jag aldrig själv förstår att jag behöver.

Patrik, detta hade jag aldrig fått ihop utan dig. Du visade mig hur och gav mig modet att prova på något nytt. Att det inte är en omöjlighet. Kunde inte fått en bättre handledare. Med ditt stöd kan jag känna mig stolt över vad jag har skapat. Tack.

Eva, du är anledningen och vägledaren till att jag fann en del av mig själv i naturvägledningen från början. Det var som att jag äntligen hittade ett hem. Tack.

Publicering och arkivering

Godkända självständiga arbeten (examensarbeten) vid SLU publiceras elektroniskt. Som student äger du upphovsrätten till ditt arbete och behöver godkänna publiceringen. Om du kryssar i **JA**, så kommer fulltexten (pdf-filen) och metadata bli synliga och sökbara på internet. Om du kryssar i **NEJ**, kommer endast metadata och sammanfattning bli synliga och sökbara. Även om du inte publicerar fulltexten kommer den arkiveras digitalt. Om fler än en person har skrivit arbetet gäller krysset för samtliga författare. Du hittar en länk till SLU:s publiceringsavtal på den här sidan:

- <https://libanswers.slu.se/sv/faq/228316>.

JA, jag/vi ger härmed min/vår tillåtelse till att föreliggande arbete publiceras enligt SLU:s avtal om överlåtelse av rätt att publicera verk.

NEJ, jag/vi ger inte min/vår tillåtelse att publicera fulltexten av föreliggande arbete. Arbetet laddas dock upp för arkivering och metadata och sammanfattning blir synliga och sökbara.